

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TIN TILINGER

UTJECAJ ZADUŽENOSTI NA GOSPODARSKI RAST

Završni rad

Pula, 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

TIN TILINGER

UTJECAJ ZADUŽENOSTI NA GOSPODARSKI RAST

Završni rad

JMBAG: 2700-E, redoviti student

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Međunarodna ekonomija

Mentor: prof. dr.sc. Ines Kersan-Škabić

Pula, rujan 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Tin Tilinger, kandidat za prvostupnika poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 29. rujna, 2015. godine

Student:

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. GOSPODARSKI RAST I RAZVOJ.....	3
2.1. Pojam gospodarskog rasta i razvoja	3
2.2. Teorijske odrednice gospodarskog rasta	4
2.3. Čimbenici gospodarskog rasta	7
2.4. Ciljevi i mjerenje gospodarskog razvoja	9
3. ZADUŽENOST ZEMALJA.....	11
3.1. Javni dug	11
3.2. Vanjski dug	13
3.3. Pokazatelji inozemne zaduženosti.....	14
3.3.1. Pokazatelji stanja duga.....	15
3.3.2. Pokazatelji tijeka duga	16
3.4. Uzroci zaduženosti	18
4. ODNOS ZADUŽENOSTI I RAZVOJA ZEMALJA	21
4.1. Utjecaj javnog i vanjskog duga na gospodarski rast	22
4.2. Analiza zaduženosti razvijenih zemalja	21
4.3. Analiza zaduženosti zemalja srednje i istočne Europe.....	30
4.4. Analiza zaduženosti zemalja u razvoju	37
5. ZAKLJUČAK.....	43
LITERATURA	45
POPIS SLIKA I TABLICA	47

1. UVOD

Prezaduženost svake zemlje posljedica je loše ekonomske politike koju je neka zemlja imala u prošlosti. Problem koji najviše pritišće mnoge zemlje u razvoju, posebice zemlje koje se nalaze u najsiromašnijim regijama jest preniska štednja koje se suočavaju sa niskim ili gotovo nikakvima investicijama u proizvodnom kapitalu, a koje su zapravo preduvjet gospodarskog napretka. Većina svjetskoga stanovništva živi u zemljama u razvoju, koje imaju relativno niske dohotke po glavi stanovnika. Takve zemlje često karakterizira brzi rast stanovništva, niska razina pismenosti, slabo zdravlje te visoki udio stanovništva koji živi i radi na poljoprivrednim gospodarstvima.

Cilj ovog završnog rada je prikazati kako zaduženost utječe na gospodarski rast. Teorijskim dijelom, a i putem analize odabranih razvijenih zemalja, zemalja u razvoju i zemalja srednje i istočne Europe.

U drugom poglavlju ovog završnog rada objašnjena je ključna razlika između gospodarskog rasta i razvoja. Objašnjene su teorijske odrednice ranih ekonomista, koji su proučavali kako različiti čimbenici utječu na gospodarski rast i u konačnici razvitak neke zemlje. S obzirom da ne postoji jedinstvena podjele čimbenika, ipak, među najvažnije izdvojili smo četiri ključna. Također, objašnjeni su i najvažniji ciljevi prema kojima se vodi svaka zemlja i konačno temeljni pokazatelji kako bi dobili određenu sliku o razvijenosti ili nerazvijenosti zemalja.

U trećem poglavlju definiran je pojam javnog duga i objašnjenje su osnovne karakteristike kroz njegovu klasifikaciju. Također, objašnjen je i pojam inozemnog duga i zašto bi zemlje uopće posezale za takvim zaduženjem. Nabrojani su i objašnjeni pokazatelji inozemnog zaduživanja kroz osnovnu podjelu na pokazatelja stanja i tijeka duga, s obzirom na komponente koje se uzimaju u obzir, kako bi dobili određenu sliku o (ne)razvijenosti zemalja, odnosno s obzirom na kriterije koji svrstavaju zemlje u manje, srednje ili više zadužene, i u konačnici uzroci koje takvo zaduženje može imati na gospodarski razvitak svake zemlje.

U četvrtom poglavlju objašnjeno je kako visina javnog i vanjskog duga utječe na gospodarski rast, odnosno kako bi se uočile potencijalne implikacije, te je napravljena analiza putem indikatora odabranih razvijenih zemalja, zemalja u razvoju i zemalja srednje i istočne Europe.

Posljednje, peto poglavlje odnosi se na zaključna razmatranja teorijskog dijela rada i analize gdje se donosi zaključak cjelokupnog završnog rada.

2. GOSPODARSKI RAST I RAZVOJ

U ovom poglavlju obrazložiti će se pojmovi gospodarski rast i razvoj kako bi se uočila njihova bitna razlika, teorijske odrednice brojnih ekonomista u različitim razmišljanjima, čimbenici koji bi trebali biti glavni pokretači gospodarskog razvoja, te naposljetku najvažniji ciljevi svake zemlje i načini mjerenja prema klasifikaciji Svjetske banke.

2.1. Pojam gospodarskog rasta i razvoja

Brojne rasprave o gospodarskom rastu i potrebama razlikovanja gospodarskog rasta i razvoja datiraju još iz 70-ih godina. Rast i razvoj nisu sinonimi, no ipak kako je gospodarski razvoj neke zemlje potreban da bi se ostvario gospodarski rast, tako je potreban gospodarski rast da bi se ostvario gospodarski razvoj. U pravilu, gospodarski rast je nužan, ali ne i dovoljan uvjet za gospodarski razvoj.

Gospodarski rast jest ekspanzija potencijalnog bruto domaćeg proizvoda ili nacionalne proizvodnje neke zemlje, odnosno do njega dolazi kada se granica proizvodnih mogućnosti neke zemlje pomakne prema van.¹ Zemlje se ponajprije bave rastom proizvodnje po glavi stanovnika, jer ona vodi povećanju prosječnoga dohotka, a važan je kao cilj države jer je povezan s povećanjem prosječnog realnog dohotka i životnog standarda. Izračunavamo ga na način da bruto domaći proizvod (BDP) podijelimo sa brojem stanovnika neke zemlje, a izražava se kao BDP per capita.

Gospodarski razvoj može se definirati kao višedimenzionalni proces koji uključuje velike promjene društvenih struktura, stavova ljudi te institucija države, kao i ubrzanje ekonomskog rasta, smanjenje nejednakosti i ukidanja siromaštva.²

Dakle, rastom BDP-a mjerimo rast gospodarstva, a razvoj možemo promatrati kao kvalitativnu kategoriju rasta, odnosno kroz rast svih makroekonomskih agregata, razvoj industrije, prijelaz iz sekundarnih u tercijarne djelatnosti, i konačno, kroz povećanje blagostanja stanovništva kao jedne od najznačajnijih mjera razvoja.³

¹ Samuelson, P., Nordhaus, W., (2011.), Ekonomija, Mate d.o.o., Zagreb, str. 502.

² Todaro, M., Smith, S., (2006.), Ekonomski razvoj, Sarajevo, str. 16.

³ Smilaj, D., (2004.), Javni dug i gospodarski razvoj, Ekonomija, 11 (2), str. 339.

2.2. Teorijske odrednice gospodarskog rasta

Brojni ekonomisti proučavali su važnost različitih čimbenika u određivanju rasta. Kako su se teorije s vremenom mijenjale, sve su se više svodile na to kako i zašto neki čimbenik potiče veći rast, odnosno zašto se neke zemlje razvijaju brže, a neke sporije.

Uzroci ostvarivanja različitih stopa gospodarskog rasta među svjetskim gospodarstvima predmet su istraživanja mnogih ekonomista već dvije stotine godina. Prva razmišljanja o uzrocima rasta i razvoja gospodarstva mogu se pronaći već 450 godina prije Krista.⁴

Rani ekonomisti poput Adama Smitha i T. R. Malthusa naglašavali su ključnu ulogu zemlje u gospodarskom rastu. Adam Smith je u svome dijelu „Bogatstvo naroda“ iz 1776. godine dao određene teorijske odrednice o gospodarskom razvoju. Smatrao je ukoliko dođe do udvostručenja stanovništva da se rad može prošiti na nova zemljišta i proizvesti dvostruko više hrane i odjeće u bilo kojoj kombinaciji, odnosno da sav nacionalni dohodak odlazi na nadnice, jer nema kapitala ni renti. No ipak, kada zemlja postane oskudna, uravnoteženi rast više nije moguć, jer djeluju opadajući prinosi (neograničena zemlja), koju nazivamo „Smithovo zlatno doba“.

Protivnik takvog mišljenja bio je T. R. Malthus, koji je smatrao da udvostručenje stanovništva dovodi do manjeg udvostručenja hrane i odjeće, što smanjuje proizvodnju po glavi stanovnika (ograničena zemlja), koju nazivamo „Malthusov željezni zakon nadnica“. On je zagovarao da kada su nadnice iznad egzistencijalne razine stanovništvo raste, a nadnice ispod te razine dovele bi do visokog mortaliteta i smanjenja populacije, a stabilna ravnoteža stanovništva jedino je moguća uz egzistencijalne nadnice. Tvrdio je da tehnološke inovacije i kapitalne investicije mogu prevladavati zakon opadajućih prinosa, što mnogi ekonomisti nazivaju „turobnom znanošću“.

S obzirom da zemlja nije postala ograničavajući faktor u proizvodnji, Malthusova pretpostavka da tehnološke inovacije i kapitalne investicije mogu prevladavati zakon opadajućih prinosa u potpunosti je bila odbačena. Upravo tehnologija bila je ta koja je povećala proizvodnost, odnosno postala je dominantna sila koja danas utječe na gospodarski razvoj.

⁴ Škare, M., (2007.), Priroda gospodarskog rasta u Hrvatskoj, Ekonomija, str. 108.

Danjim vremenskim slijedom, dolazimo do neoklasičnog modela gospodarskog rasta čija se važnost ističe u dva čimbenika, kapital i tehnološke promjene. Začetnik takvog modela bio je Robert Solow, koji je 1987. godine dobio Nobelovu nagradu za doprinose o teoriji gospodarskoga rasta koja se primjenjuje i u empirijskim studijima. Ovaj model pretpostavlja da će ekonomije uslovno konvergirati na isti nivo dohotka ako imaju iste stope štednje, amortizacije, rasta radne sile i produktivnosti.⁵ Solow osnovne pretpostavke ovog modela opisuje kao gospodarstvo u kojem jedinstveni homogeni proizvod proizvodi dvije vrste inputa – rad i kapital, te pretpostavlja da je rast rada zadan. Gospodarstvo je konkurentno i uvijek funkcionira pri punoj zaposlenosti. Solow je za svoje pretpostavke dobio brojne kritike, jer se ipak pokazalo kako bez tehnološke promjene proizvodnja po radniku i nadnica stagniraju.

Harrod – Domarov model rasta pokazuje da se puna zaposlenost u dugom roku može ostvariti ako se ispune dva temeljna uvjeta:⁶

1. Cjelokupna se štednja svake godine mora investirati, da bi se održao uvjet $I = S$ i da bi efektivna potrošnja bila dovoljna da apsorbira agregatnu ponudu.
2. Da bi se održala puna zaposlenost, stopa rasta proizvodnje mora biti jednaka stopi rasta radne snage uvećane za porast njezine produktivnosti.

Pretpostavke modela temelje se da povećanjem stupnja privrednog razvoja rezultira povećanjem mogućnosti zadovoljenja potreba. Uz pretpostavku konstantne granične sklonosti potrošnji, povećanje stupnja razvoja znači i povećanje razine agregatne potrošnje. To povećanje potrošnje iziskuje povećanje proizvodnje za njezino zadovoljenje, a povećanje proizvodnje u situaciji pune zaposlenosti nije moguće postići bez izgradnje novih kapaciteta. Izgradnja novih kapaciteta potrebnih za proizvodnju dodatne količine dobara iziskuje investicije, koje su nekoliko puta veće (za granični kapitalni koeficijent) od potrebnih kapaciteta. Taj dio investicija, koji je potaknut, odnosno induciran povećanjem potrošnje nazivamo inducirane investicije. Prema tome, stopa rasta privrede funkcija je odnosa između stopa štednje i kapitalnog koeficijenta.

Problem uravnoteženog rasta u Harrod – Domarovu modelu je u tome da ukoliko želimo da privredni razvoj teče glatko, bez inflacije i recesije, stopa rasta domaćeg proizvoda mora biti jednaka stopi rasta neto – investicija. Dogodi li se da agregatna potražnja ne poraste dovoljno da bi apsorbirala ponudu potencijalne proizvodnje, doći će do multiplikativnog

⁵ Todaro, M., Smith, S., (2006.), Ekonomski razvoj, Sarajevo, str. 128.

⁶ Babić, M., (2007.), Makroekonomija, MATE, Zagreb, str. 583.

smanjenja proizvodnje i zaposlenosti, tj. do recesije. No, ako se dogodi da je agregatna potražnja porasla više od potrebne stope rasta, rezultat će biti inflacija.

Velika kriza tridesetih godina dvadesetog stoljeća pružila je dokaze da u kapitalizmu ne postoje mehanizmi koji će automatski vratiti privredu punoj zaposlenosti, barem ne u kratkom roku.⁷ Keynes je temeljio svoju teoriju na činjenici da na svim tržištima ne postoji savršena konkurencija i da proizvođači djeluju u uvjetima nepotpune konkurencije i proizvode manje nego bi proizvodili u uvjetima savršene konkurencije, pa ravnoteža između agregatne ponude i potražnje može biti u uvjetima nepotpune zaposlenosti.

U klasičnom modelu količina novca glavna je odrednica agregatne potražnje. Prema Keynesu, agregatna potražnja dobije se odvojenim razmatranjem ponašanja svake komponente finalne potrošnje i onda njihovim agregiranjem. Najradikalniji otklon keynesijanskog modela od klasičnog, odnosi se na stranu ponude u ekonomiji. Keynes i njegovi sljedbenici osporavali su valjanost pretpostavki klasičnog modela. Keynes kao najslabiju pretpostavku klasične teorije ističe nadnice i cijene koje su prema njoj potpuno fleksibilne, jer da su nadnice potpuno fleksibilne, tada bi radnici bili voljni ponuditi više rada kad bi uočili da realna nadnica raste zbog pada cijena. Nominalna nadnica bi tada opala proporcionalno s cijenama gdje bi razina zaposlenosti ostala nepromijenjena i nakon pada razine cijena, a krivulja agregatne ponude u tom slučaju bila bi okomita. No, ako su nominalne nadnice nefleksibilne nadolje, tada opadanje potražnje za radom uzrokovano smanjenjem razine cijena uzrokuje pad potražnje za radom. Kao posljedica toga, stvarne će zaposlenost privrede pasti ispod razine pune zaposlenosti. Zbog toga, krivulja agregatne ponude ima pozitivan nagib radi nefleksibilnosti nominalnih nadnica.

Keynesova teorija krivulje agregatne ponude implicira obrnuto proporcionalnu vezu između inflacije i nezaposlenosti izraženom Phillipsovom krivuljom. U Keynesovom modelu, postizanje visoke zaposlenosti moguće je ostvariti mjerama monetarne i fiskalne politike. Smanjivanje nezaposlenosti moguće je postići povećanjem agregatne potražnje ekspanzivnim mjerama monetarne ili fiskalne politike.

⁷ Ibidem, str. 628.

2.3. Čimbenici gospodarskog rasta

Ne postoji jedinstvena podjela čimbenika koja dovodi do dugoročnoga razvoja zemalja. Različiti autori navode različite podjele, tako prema Samuelsonu i Nordhausu kao najčešće možemo izdvojiti skupinu čimbenika za koje navode da se uvijek moraju kretati na „četiri kotača“, neovisno o tome koliko je neka zemlja bogata ili ne, ako žele postignuti ubrzani rast i zauzeti što bolju poziciju kao razvijena zemlja.

Četiri ključna čimbenika gospodarskog rasta, jesu:⁸

1. ljudski resursi,
2. prirodni resursi,
3. kapital,
4. tehnološke promjene i inovacije.

Ljudski resursi (ponuda rada, obrazovanje, vještine, disciplina, motivacija) smatraju se prvim ključnim čimbenikom gospodarskog rasta. Mnogi ekonomisti vjeruju da upravo kvaliteta inputa kao što su vještine, znanja i sama disciplina radne snage predstavljaju najvažniji element gospodarskog rasta. Na primjer, uzmemo li u obzir napredak tehnologije, njegovim kapitalnim robama mogu se koristiti samo vješti i obučeni stručnjaci. Također, poboljšanje pismenosti, zdravlja i discipline, uvelike pridonose proizvodnosti rada.

Kao drugi čimbenik koji je nužan za napredak gospodarstva su svakako i **prirodni resursi** (zemlja, minerali, goriva, kvaliteta okoliša). Neke zemlje razvile su se ponajprije zahvaljujući upravo tim resursima. No, prirodni resursi nisu nužni za gospodarski uspjeh u modernome svijetu, jer neke zemlje unatoč nedostatku ovakvih resursa su se više usmjeravale na sektore koji u većoj mjeri ovise o radu i kapitalu.

Kapital se može definirati kao trajno proizvedeno dobro koje se iznova koristi kao proizvodni input za daljnju proizvodnju, a kao čimbenik gospodarskog rasta uključuje različita materijalna dobra poput cesta i elektrana, opremu poput kamiona i računala, kao i nematerijalnu imovinu poput patenata, robnih marki i računalnih programa. Investicije (vodoopskrba, mjere javne zdravstvene zaštite itd.) također ubrajamo u kapital, a koje su nužne za učinkovito funkcioniranje privatnog sektora koje nazivamo „temeljnim društvenim kapitalom.“ Niska stopa štednje usporava investicije i gospodarski rast, te opasnost od

⁸ Samuelson, P., Nordhaus W., (2011.), Ekonomija, Mate d.o.o., Zagreb, str. 503.

vanjskog zaduživanje može imati ozbiljne implikacije glede promjena u deviznim tečajevima i realnim nadnicama. Zemlje koje ubrzano rastu obično mnogo ulažu u nova kapitalna dobra; u gospodarstvima s najbržim rastom 10 do 20% proizvodnje odlazi na akumuliranje novoga kapitala.⁹

Tehnološke promjene i inovacije posljednji je, ali ne i manje važnji čimbenik, odnosno s obzirom na njegovu važnost u podizanju životnoga standarda, tehnološki napredak je glavna odrednica dugoročnog gospodarskog rasta. Danas, tehnološki napredak ima sve značajniju ulogu, te čini sve veći postotak razvijenih zemalja u njihovom gospodarskom rastu. Tehnološke promjene su zapravo proizvod koji je podložen teškim tržišnim neuspjesima, jer tehnologija je javno dobro koje je skupo proizvesti, ali jeftino reproducirati. Upravo zbog toga države sve više nastoje osigurati jaka intelektualna vlasnička prava za one koji razvijaju nove tehnologije.

S obzirom na podjelu navedenih čimbenika, svaka zemlja se u nečemu razlikuje, odnosno neke zemlje ih učinkovitije kombiniraju od drugih i ne postoji jedinstvena njihova formula koja dovodi do dugoročnog razvoja.

Često se prikazuju agregatnom funkcijom proizvodnje (AFP), koja ukupnu nacionalnu proizvodnju povezuje sa inputima i tehnologijom:¹⁰

$$Q = AF(K, L, R)$$

Pri čemu je:

Q = proizvodnja,

K = proizvodne usluge kapitala

L = inputi rada

R = prirodni resursi koji se koriste u proizvodnji

A = razina tehnologija u gospodarstvu

F = funkcija proizvodnje

Na primjer, ako uzmemo u obzir da dođe do porasta inputa kapitala, rada ili resursa došlo bi do porasta proizvodnje, iako će proizvodnja vjerojatno uz dodatne inpute imati opadajuće prinose, a ako uzmemo u obzir da dođe do poboljšanja tehnologije (A), takav napredak omogućuje zemlji da uz istu razinu inputa proizvodi više.

⁹ Ibidem, str. 504.

¹⁰ Loc. cit.

2.4. Ciljevi i mjerenje gospodarskog razvoja

Svaka zemlja ima određene ciljeve kojima teži ne bi li ostvarila rast i potaknula gospodarski razvoj. Među najvažnije ciljeve možemo izdvojiti:¹¹

1. smanjenje siromaštva,
2. postizanje ujednačene raspodjele dohotka,
3. smanjenje nezaposlenosti,
4. poticanje razvoja ruralnih područja.

Sve zemlje teže manjem siromaštvu. Gospodarski rast je nužan u borbi protiv siromaštva, ali to ne znači da će **smanjiti siromaštvo**, jer mnoge zemlje koje imaju visoku stopu rasta i zaposlenosti mogu biti siromašne. Danas, zemlje koriste različite programe kako bi eliminirale ili smanjile siromaštvo.

Jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja nikad nije bio veći. Mjera koja se obično koristi za ocjenu **raspodjele dohotka** je stopa siromaštva. Još jedan način da se pomogne siromašnima je da im se direktno daju određena dobra i usluge koje trebaju da bi podigli životni standard. Također, niži dohodak neke zemlje dovodi do mogućnosti za većom pojavom siromaštva.

Nezaposlenost obuhvaća sve osobe starije od dobne granice određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva koje su tijekom promatranog razdoblja bile bez posla, trenutno na raspolaganju za posao ili koje su u procesu traženja posla. Stopa nezaposlenosti pada sa rastom proizvodnje i tako povećava potražnju za radnom snagom. **Smanjenje nezaposlenosti** dovodi do povećanja nominalnih nadnica, što dovodi do rasta cijena.

Ruralni razvoj podrazumijeva integralni i višesektorski te održivi razvoj ruralnog (negradskog) prostora.¹² Razvoj ruralnih područja bitan je zbog diverzifikacije¹³ ruralne ekonomije koja se suočava s brojnim problemima poput depopulacije, starenjem stanovništva itd. **Poticanje razvoja ruralnih područja** ima za cilj poboljšanje životnog standarda putem povećanja prihoda, njihove proizvodnje i same produktivnosti. Ruralni razvoj čvrsto je

¹¹ Todaro, M., Smith S., (2006.), Ekonomski razvoj, Sarajevo, str. 21.

¹² Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR), <http://www.hmrr.hr/>

¹³ Diverzifikacija je preduvjet demografske stabilizacije koja predstavlja osnovu za održivost svih komponentni razvoja.

povezan i sa poljoprivredom koji ovisi o njezinom napretku, jer nejednakost raspoređenog zemljišta umanjuje ekonomski napredak seoskog stanovništva.

Da bismo mogli izmjeriti gospodarski rast i u konačnici dobiti određenu sliku o razvijenosti ili nerazvijenosti neke zemlje, potrebni su nam određeni pokazatelji. Pokazatelji za mjerenje gospodarskog razvoja prema klasifikaciji Svjetske banke su:¹⁴

1. Bruto domaći proizvod (trenutni, u \$)
2. Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika (trenutni, u \$)
3. Rast bruto domaćeg proizvoda (godišnje, u %)
4. Bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika (trenutni, u \$)
5. Nezaposlenost (ukupno, u % radne snage)
6. Izvoz roba i usluga (u % BDP-a)
7. Inozemna izravna ulaganja, neto priljevi (trenutni, u \$)
8. Očekivano trajanje života pri rođenju (ukupno, u godinama)
9. Gini indeks itd.

Najbolja mjera rasta životnog standarda stanovništva je BDP ili BDP po glavi stanovnika. **Bruto domaći proizvod** glavni je makroekonomski pokazatelj gospodarske aktivnosti neke zemlje, a pokazuje vrijednost finalnih dobara i usluga proizvedenih u zemlji tijekom određenog razdoblja. Povećanje BDP-a znači veću zaposlenost, veće dohotke, i skladu s tim, veći životni standard stanovništva. Izražavamo ga na sljedeći način: $BDP = C + I + G + X$, gdje je C = osobna potrošnja, I = investicije, G = državna potrošnja, te X = razlika izvoza i uvoza. **Bruto domaći proizvod po glavi stanovnika** izračunava se na način da se ukupni bruto domaći proizvod u određenoj godini podijeli s brojem stanovnika određene zemlje u toj godini.

Osim navedenih pokazatelja za mjerenja gospodarskog razvoja, svakako možemo izdvojiti i „Indeks ljudskog razvoja“. Indeks ljudskog razvoja (HDI), formula je s kojom se mjeri siromaštvo, pismenost, obrazovanje, životni vijek, i drugi faktori za zemlje svijeta. Radi se o složenom pokazatelju koji spaja nekoliko kvantitativnih pokazatelja u jedan oblik, te omogućuju realniji pogled na razvoj, a izračunava se na skali od 0 do 1. Često se koristi kao zamjena za BDP radi pouzdanijeg načina mjerenja razvoja.¹⁵

¹⁴ World Bank, <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

¹⁵ Human Development Reports, <http://hdr.undp.org/en>

3. ZADUŽENOST ZEMALJA

3.1. Javni dug

Javni dug kao sredstvo ekonomske politike postao je nezaobilazan u doba intervencionizma, 30-ih godina dvadesetog stoljeća.¹⁶

Prije samog početka definiranja javnog duga, potrebno je napraviti razliku između javnog duga i proračunskog deficita. Ta dva pojma nisu sinonimi, jer ono što se financira zaduživanjem su zapravo akumulirani proračunski deficiti. Proračunski deficit nastaje uslijed većih rashoda države od prihoda. Dakle, on označava tijek, a javni dug stanje, odnosno javni dug predstavlja kumulativ proračunskih deficita. Također, javni dug nije isto što i inozemni dug, jer se inozemni dug odnosi na vanjsko zaduživanje, tj. u stranim državama, dok javni dug predstavlja zaduživanje na domaćem financijskom tržištu.¹⁷

Javni ili državni dug možemo definirati kao ukupnu zaduženost države koju ona bilježi prema svojim domaćim ili inozemnim vjerovnicima u određenom trenutku.¹⁸ Javni dug osim što se koristi za financiranje deficita državnog proračuna, on je i instrument ekonomske politike koji ima svoju fiskalnu i monetarnu funkciju koja utječe na gospodarski razvoj.

Javni dug moguće je klasificirati prema više kriterija. Radi cjelovitijeg razumijevanja, javni se dug u praksi klasificira po šest kriterija.¹⁹ Slika 1. Pokazuje temeljnu podjelu javnog duga po šest kriterija.

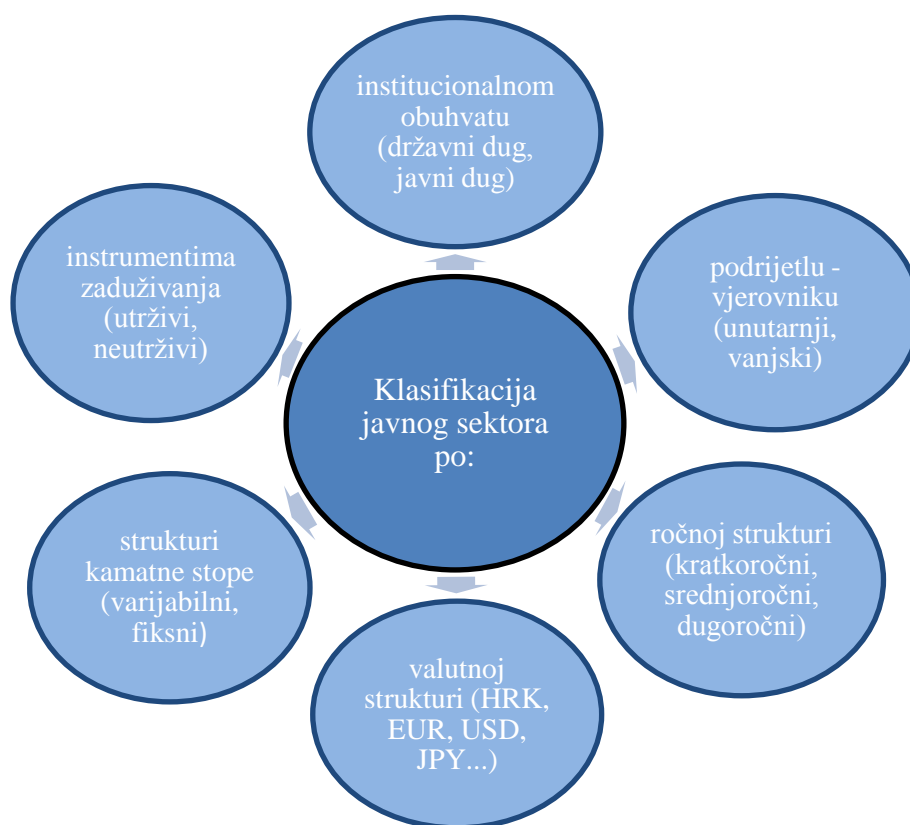
¹⁶ Jurković, P., (2002.), Javne financije, Masmedia, Zagreb, str. 128.

¹⁷ Ibidem, str. 129.

¹⁸ Kesner-Škreb, M., (1994.), Financiranje javnog duga, Financijska praksa, 18 (6), str. 669.

¹⁹ Bajo, A., Primorac, M., Andabaka Badurina, A., (2011.), Osnove upravljanja javnim dugom, Institut za javne financije, Zagreb, str. 19.

Slika 1. Klasifikacija javnog duga

Izvor: Bajo, A., Primorac, M., Andabaka Badurina, A., Osnove upravljanja javnim dugom, Institut za javne financije, Zagreb, vlastita izrada

Prema kriteriju **institucionalnog obuhvata** razlikujemo *državni* i *javni dug*. Državni dug je dug konsolidiranog proračuna središnje države koji uključuje dug državnog proračuna i izvanproračunskih korisnika, a dug opće države uključuje konsolidirani dug proračuna središnje države i dug proračuna jedinica lokalne i područne samouprave.

Javni dug prema **podrijetlu vjerovnika** dijeli se na *vanjski* i *unutarnji*. Vanjski dug obuhvaća isključivo izravna inozemna zaduženja, dok unutarnji dug obuhvaća izravne obveze države prema vjerovnicima kao što su banke, osiguravajuća društva itd.

Prema **ročnoj strukturi** razlikujemo *kratkoročni*, *srednjoročni* i *dugoročni dug*. Kratkoročni je dug sa rokom dospijeca do godine, srednjoročni s dospijecom od 1 do 10 godina, dok dugovi sa dospijecom dužim od 10 godina smatraju se dugoročnim. Poželjnim se smatra da ročna struktura bude što duža, jer otplata javnog duga ima restriktivan utjecaj na agregatnu potražnju radi ostvarivanja ciljeva stabilnosti.

Prema kriteriju **valutne strukture** javni dug može biti denominiran u *domaćoj* i *inozemnoj* valuti. Pokazuje nam koliki je udio javnog duga izložen valutnom riziku. Dug u domaćoj valuti obično je povezan s većim prinosom, dok zaduživanje u inozemnoj valuti znači i veći rizik. Zbog toga, poželjno je da ga se diverzificira na više valuta kako bi se smanjila izloženost tečajnim rizicima.

Javni dug s obzirom na strukturnu **kamatnih stopa** razlikuje se dug sa *fiksnom* i *varijabilnom kamatnom stopom*. Dug s fiksnom kamatnom stopom propisuje fiksnu godišnju naknadu u postotku glavnice koju dužnik isplaćuje vjerovniku kao naknadu za raspolaganje financijskim sredstvima vjerovnika, a dug sa varijabilnom kamatnom stopom obično je vezan uz neku od referentnih kamatnih stopa na međunarodnom financijskom tržištu (npr. LIBOR).

S obzirom na **utrživost**, javni dug može biti *utrživ* i *neutrživ*. Utrživ javni dug obuhvaća instrumente duga s kojima se može trgovati na financijskom tržištu, kao što su npr. državne vrijednosnice. Neutrživ javni dug obuhvaća instrumente koji se drže do dospelice, kao što je npr. zaduživanje kreditima.

3.2. Vanjski dug

Inozemnu ili vanjsku zaduženost neke zemlje čini zaduženost svih sektora prema inozemstvu, u što se ubraja vanjski dio javnog duga (dug države), te zaduživanje u inozemstvu sektora kućanstva, poduzeća i banaka.²⁰ Vanjska zaduženost nastaje kao posljedica neravnoteže između štednje i investicija.

Da bi povećale investicije, a time i stopu privrednog rasta, zemlje često posežu i za inozemnom štednjom. Bilanca investicija izgleda ovako:²¹

$$I = S + \Delta L$$

odnosno,

$$\Delta L = I - S$$

²⁰ Babić, A., (1997.), Vanjska zaduženost i pokazatelji zaduženosti Republike Hrvatske 1994-1996., Privredna kretanja i ekonomska politika, br. 61, str. 65.

²¹ Babić, M., (2007.), Makroekonomija, MATE, Zagreb, str. 557.

Porast zaduženosti u inozemstvu jednak je višku investicija nad nacionalnom štednjom. Stoga je povećanje investicija iznad razine nacionalne štednje moguće samo povećanjem zaduživanja. Da bi zemlje u razvoju povećale svoju stopu rasta i ubrzale privredni razvoj moraju posezati za vanjskom akumulacijom. Politika zaduživanja je sastavni dio makroekonomske politike čiji je osnovni cilj neke zemlje izbor optimalne kombinacije rizika i dohotka od vanjskog kapitala uz ograničenja na svjetskom tržištu kapitala. Ona može biti uspješna jedino ako je opća makroekonomska politika efikasna.

Poboljšanjem strukture investicija i osobito povećanjem njihove efikasnosti mogu povećati stopu rasta, što pozitivno djeluje na privredni razvoj, odnosno, tako da se smanji kapitalni koeficijent, vrijedi i obratno. Ako se vanjski zajmovi neefikasno utroše, npr. na promašene investicije ili na povećanje tekuće potrošnje. Tada će povećanje kapitalnog koeficijenta utjecati na smanjenje stope rasta jer će se smanjiti raspoloživa akumulacija za financiranje domaćih investicija.

Možemo reći da je posuđivanje u inozemstvu „mač s dvije oštrice.“ Ako su posuđena sredstva učinkovito iskorištena doći će do ubrzanja privrednog rasta, ali ako je posuđeni kapital neracionalno utrošen, za posljedicu će imati usporavanje privrednog rasta. Problem zaduživanja neke zemlje očituje se u njezinoj teškoći prilikom otplate zajmova²², što ovisi o mnogim faktorima, kako endogenim tako i egzogenim, a koji se računaju u obliku kvantitativnih pokazatelja zaduženosti.

3.3. Pokazatelji inozemne zaduženosti

Ukupna zaduženost neke zemlje prema inozemstvu mjeri se pokazateljima stanja duga i pokazateljima tijeka duga u određenom razdoblju. Prema metodologiji, Svjetska banka ukupno stanje duga dijeli na dugoročni vanjski dug („long-term external debt“) i kratkoročni vanjski dug („short-term external debt“). Dugoročni vanjski dug je dug koji ima osnovni (dogovoreni) ili produženi rok dospijeca duži od godine dana, a kratkoročni vanjski dug manji od godine dane. Ukupni tokovi duga mogu se mjeriti na različite načine, kao što su: korištenjem, otplatama glavnica, otplatama kamata, neto tijekovima duga itd.

²² Stopa rasta izvoza treba biti veća od kamatne stope na zajmove, ako želimo izbjeći probleme u otplati zajmova.

Na temelju toga, dolazimo do raznih pokazatelja inozemne zaduženosti prema kojima je moguće pratiti razne aspekte zaduženosti neke zemlje.

3.3.1. Pokazatelji stanja duga

Pokazatelji stanja inozemne zaduženosti koji se uzimaju kod ocijene stupnja inozemne zaduženosti su:²³

1. Odnos ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda (D/BDP),
2. Odnos ukupnog duga i izvoza robe i usluga (D/X),
3. Odnos međunarodnih pričuva i ukupnog inozemnog duga (R/D),
4. Odnos kratkoročnog i ukupnoga inozemnog duga (KD/D),
5. Odnos multilateralnog prema ukupnom inozemnom dugu (MD/D).

1. **Odnos ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda (D/BDP)** – ovaj pokazatelj mjeri stupanj opterećenja tekuće ekonomske aktivnosti nastalog inozemnim dugom. Povećanje tog pokazatelja može upućivati na probleme solventnosti zemlje i nemogućnost otplate duga, odnosno ako vrijednost ovog pokazatelja prijeđe 30% postoji veliki rizik nastanka nesolventnosti neke zemlje. Klasificira se na sljedeći način:

$D/BDP \leq 48\%$	manje zadužena zemlja
$48\% < D/BDP \leq 80\%$	srednje zadužena zemlja
$D/BDP > 80\%$	visoko zadužena zemlja

2. **Odnos ukupnog duga i izvoza robe i usluga (D/X)** – pokazuje zaduženost po jedinici izvoza roba i usluga za otplatu sadašnje vrijednosti duga. Ako je izvoz robe i usluga veći od uvoza robe i usluga u tekućem razdoblju, prisutan je pozitivan saldo vanjskotrgovinske bilance koji olakšava otplatu dijela duga u tom razdoblju, a ukoliko ovaj odnos premaši vrijednost od 200% smatra se da je kreditni bonitet neke zemlje ugrožen. Klasificira se na sljedeći način:

²³ Grgić, M., Bilas, V., (2008.), Međunarodna ekonomija, Lares plus, Zagreb, str. 581.

$D/X \leq 132\%$	manje zadužena zemlja
$132\% < D/X \leq 220\%$	srednje zadužena zemlja
$D/X > 220\%$	visoko zadužena zemlja

3. **Odnos međunarodnih pričuva i ukupnog inozemnog duga (R/D)** – ovaj pokazatelj prikazuje pokrivenost ukupnoga inozemnog duga međunarodnim pričuvama, a važan je zbog ocjene solventnosti i boniteta zemlje prema inozemstvu. U slučaju nemogućnosti podmirenja dužničkih obveza prema inozemnim kreditorima od strane domaćeg dužnika (uz garanciju države), dospjele se dužničke obveze podmiruju iz sredstva međunarodnih pričuva kako ne bi došlo do negativnih implikacija poput isključivanja zemlje s međunarodnih tržišta kapitala.

4. **Odnos kratkoročnog i ukupnoga inozemnog duga (KD/D)** - pokazuje koliki je udio kratkoročnog duga u ukupnom, odnosno pokazuje kratkoročnu poziciju zemlje prema inozemstvu u odnosu prema ukupnoj poziciji. Ta informacija je važna jer pokazuje udjel potencijalno nesigurnoga kratkoročnoga kapitala.

5. **Odnos multilateralnog prema ukupnom inozemnom dugu (MD/D)** – pokazuje udio zaduženosti zemlje kod multilateralnih vjerovnika (međunarodnih organizacija ili drugih grupacija) u odnosu prema ukupnom zaduženju. Često se ovaj pokazatelj poistovjećuje sa bonitetom zemlje kod multilateralnih kreditora, no u praksi baš i nije tako, jer je moguće da dužniku nisu dostupni komercijalni izvori kreditiranja i da nema potpun pristup međunarodnim financijskim tržištima.

3.3.2. Pokazatelji tijeka duga

Pokazatelji tijeka inozemne zaduženosti koji se uzimaju kod ocijene stupnja inozemne zaduženosti su:²⁴

1. Odnos otplate duga prema izvozu robe i usluga (OD/X),
2. Odnos godišnje obveze po kamatama i izvoza robe i usluga (OK/X),
3. Odnos otplate glavnice prema korištenju novih zajmova (OG/NZ),

²⁴ Ibidem, str. 582.

4. Odnos međunarodnih pričuva i otplate duga (R/OD),
5. Odnos neto transfera financijskih sredstva i uvoza robe i usluga (NFT/M),
6. Odnos neto transfera financijskih sredstava i bruto domaćeg proizvoda (NFT/BDP),
7. Odnos iskorištenih zajmova prema uvozu robe i usluga (NZ/M),
8. Odnos godišnje obveze po kamatama i bruto domaćeg proizvoda (OK/BDP).

1. **Odnos otplate duga prema izvozu robe i usluga (OD/X)** – pokazuje teret godišnje otplate inozemnog duga u odnosu prema izvozu robe i usluga, kao glavni izvor deviznih prihoda potrebnih za otplatu inozemnog duga. Pritom se u obzir uzima vrijednost stvarno plaćenih obveza po osnovi otplate inozemnog duga, a ne vrijednost ukupno dospjelih obveza. Ako je odnos otplate duga i tekućih prihoda od izvoza robe i usluga veći od 20% može izazvati probleme s inozemnom likvidnošću zemlje.

2. **Odnos godišnje obveze po kamatama i izvoza robe i usluga (OK/X)** – ovaj pokazatelj pokazuje koliki dio prihoda od izvoza robe i usluga treba odvojiti za plaćanje kamata na inozemni dug. Taj pokazatelj zapravo je mjera troška zaduživanja u inozemstvu i često se promatra za skupinu jako zaduženih zemalja koje reprogramiraju svoje dugove, budući da se kamate obično ne reprogramiraju nego samo glavnica duga. Vrijednost tog pokazatelja smanjuje se u uvjetima kad je stopa rasta izvoza robe i usluga veća od prosječne kamatne stope na inozemno zaduživanje.

3. **Odnos otplate glavnice prema korištenju novih zajmova (OG/NZ)** – pokazuje koliki je odnos otplate glavnice ukupnog duga prema korištenjima novih zajmova u jednoj godini. Taj omjer mjeri koliko se zemlja ponovno zadužuje s obzirom na otplaćene obveze u promatranom razdoblju.

4. **Odnos međunarodnih pričuva i otplate duga (R/OD)** – ovaj omjer pokazuje koliko mjeseci bi se mogao otplaćivati dug korištenjem trenutačno raspoložive razine međunarodnih pričuva. Ovaj pokazatelj računamo kao omjer ukupnih međunarodnih pričuva neke zemlje i jedne dvanaestine iznosa obveza po osnovi inozemnog duga koje dospijevaju u promatranom razdoblju.

5. **Odnos neto transfera financijskih sredstva i uvoza robe i usluga (NFT/M)** – pokazuje udio raspoloživosti neto posuđenih sredstava iz inozemstva za financiranje uvoza.

Korištenjem tog pokazatelja možemo vidjeti koliki se dio neto posuđenih sredstava rabi za financiranje uvoza, a koliki za financiranje domaćih investicija i potrošnje.

6. **Odnos neto transfera financijskih sredstava i bruto domaćeg proizvoda (NFT/BDP)** – pokazuje udio neto primljenih financijskih sredstava iz inozemstva u ukupnoj aktivnosti domaće ekonomije. Razlika između novo uzetih zajmova i otplate postojećih zajmova (korištenja i otplate glavnice i kamate, NFT) i bruto domaćeg proizvoda pokazuje doprinos novostvorenoga inozemnog duga gospodarskom rastu zemlje dužnika.

7. **Odnos iskorištenih zajmova prema uvozu robe i usluga (NZ/M)** – pokazuje koliki dio uvoza se financira inozemnim zajmovima, odnosno taj pokazatelj pokazuje ovisnost zemlje o inozemnim zajmovima pri financiranju uvoza.

8. **Odnos godišnje obveze po kamatama i bruto domaćeg proizvoda (OK/BDP)** – pokazuje odnos odljeva po osnovi kamata i tijeka (priljeva) ukupne ekonomske aktivnosti u privredi zemlje dužnika, odnosno koliki postotak od ekonomske aktivnosti treba odvajati za otplatu kamatu. Ako se povećavaju izdaci za kamate s obzirom na bruto domaći proizvod, to znači da otplata obveza po kamatama iz redovite gospodarske aktivnosti postaje sve veći teret za domaću ekonomiju.

3.4. Uzroci zaduženosti

S obzirom da makroekonomska neravnoteža u zemlji može biti uvjetovanja pogreškama u makroekonomskoj politici, ali i u egzogenim promjenama na svjetskom tržištu, uzroke zaduženosti neke zemlje možemo podijeliti na interne i eksterne. Interni su oni koji su posljedica ekonomske politike zemlje, koje je sama zemlja donijela i za koje je odgovorna, dok eksterni su oni koji su nastali od vremena uzimanja zajma do roka otplate, a na koje zemlja nije mogla utjecati.

Među interne uzroke spadaju pogreške u makroekonomskoj politici zemlje. U njih ubrajamo:²⁵

1. Prekomjerna potrošnja (osobna, opća i investicijska), a koja je u duljem razdoblju veća od domaće proizvodnje. Ona može biti uzrokovana različitim faktorima, kao što su

²⁵ Babić, M., (1996.), Međunarodna ekonomija, MATE, Zagreb, str. 389-390.

administrativno određivanje cijena, negativni realni kamatnjak, porast budžetske potrošnje, inflacijska očekivanja i sl.

2. Nerealna razvojna politika zbog prevelikih investicija u odnosu na štednju. Taj se višak investicija iznad unutarnje štednje financira posuđivanjem, odnosno zaduživanjem iz inozemstva.
3. Radi poticanja investicija zemlje u razvoju su vodile politiku negativnih realnih kamatnih stopa. Taj niski trošak kapitala uvjetovao je brži porast investicija, ali je destimulirao štednju što je svakako utjecalo na ostvarenje visoke stope rasta privrede, ali i visoke stope rasta zaduženosti.
4. Politika precijenjenog tečaja nacionalne valute zajedno s politikom negativnih realnih kamatnih stopa, što je utjecalo na visoki porast uvozne komponente investicija.
5. Negativni kamatnjak, precijenjeni tečaj nacionalne valute, porast inflacije u svijetu itd., pojačali su inflacijska očekivanja i utjecali su na pretjerano zaduživanje (još u 70-tim) koje je premašivalo uobičajeni udio otplate u izvozu. Također, visok stupanj inflacije u svijetu doveo je do nerealnih investicijskih kalkulacija, što je u konačnici rezultiralo mnogim promašenim investicijama.
6. Visoki uvoz opreme stimulirao je razvoj uvozno ovisne proizvodne strukture zaduženih zemalja.

Među eksterne razloge zaduženosti na koje zemlja nije mogla utjecati zbog različitih utjecaja iz međunarodnog okruženja su:²⁶

1. Promjene kamatnih stopa na međunarodnom tržištu kapitala, prije svega LIBOR-a, međubankarske kamatne stope u Londonu.
2. Porast inozemne potražnje za proizvodima zemalja u razvoju, posebno sirovina i energije.
3. Porast ponude na tržištu kapitala u svijetu prije svega zbog uspješno recikliranih petrodolara.
4. Pogoršanje uvjeta razmjene, te
5. Različiti drugi razlozi, politički i ekonomski.

²⁶ Ibidem, str. 391.

Kao značajan uzrok zaduženosti koji danas izaziva velike kontroverzije, a koji je posljedica i internih i eksternih uvjeta jest bijeg kapitala iz zaduženih zemalja. Uzroci bijega kapitala mogu biti različiti, kao što su socijalne napetosti i nemiri koji dovode do većeg rizika njegovog gubitka i motiviraju njegov bijeg, također i međunarodne napetosti i ratovi. Posljedice za bijeg kapitala mogu uzrokovati i mjere fiskalne politike, kao što su porezi, monetarne politike kao što su npr. kamatnjak i inflacija, politike tečajeva kao i promjena ekonomske politike u svijetu.

4. ODNOS ZADUŽENOSTI I RAZVOJA ZEMALJA

Razvijenost neke zemlje obično se definira prema dohotku per capita. Zbog nepostojanja jedinstvene strategije razvoja danas se mnoge zemlje suočavaju sa ozbiljnim problemima u svojem gospodarstvu, koja se obično odnosi na nerazvijene zemlje, odnosno zemlje u razvoju. Svaka zemlja trebala bi izgraditi svoju vlastitu strategiju koja dovodi do dugoročnog razvoja.

Napravljena je sljedeća klasifikacija prema podacima Svjetske banke radi daljnje analize odabranih zemalja.

Prema klasifikaciji Svjetske banke za 2014. godinu, razlikuju se sljedeće grupe zemalja:²⁷

1. Zemlje s niskim dohotkom tj. bruto nacionalnim dohotkom po glavi stanovnika do 1.045 dolara
2. Zemlje sa srednjim dohotkom su one koje imaju bruto nacionalni dohodak od 1.045 do 12.736 dolara po glavi stanovnika, dok su zemlje nižeg i višeg srednjeg dohotka posebno odvojene na bruto nacionalni dohodak od 1.046 do 4.125 dolara po glavi stanovnika, i
3. Zemlje s visokim dohotkom, tj. dohotkom po glavi stanovnika iznad 12.736 dolara.

Uzme li se u obzir raspodjela stanovništva svijeta, znači da preko 80% svjetskog prihoda stvaraju ekonomski razvijene zemlje, odnosno 15% stanovnika svijeta. Preostalih 85% stanovnika svijeta živi samo od jedne petine ukupnog svjetskog prihoda.²⁸ Sve zemlje svijeta pokazuju određeni stupanj nejednakosti prihoda. Postoji veliki jaz između bogatih i siromašnih, kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama. Sve zemlje u razvoju, ali i one razvijene, teško pogađa problem zaduženosti, stoga treba biti oprezan kada je u pitanju razina zaduživanja i mogućnost servisiranja duga.

²⁷ Svake godine od 1. srpnja Svjetska banka revidira klasifikaciju 215 svjetskih gospodarstava sa stanovništvom od najmanje 30.000 na temelju procjena bruto nacionalnog dohotka (BND) po stanovniku za prethodnu godinu. World Development Report, (2014.), <http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups>

²⁸ Todaro, M., Smith, S., (2006.), Ekonomski razvoj, Sarajevo, str. 47.

4.1. Utjecaj javnog i vanjskog duga na gospodarski rast

Rasprave o vanjskom dugu, s obzirom na njegovu zabrinjavajuću visinu, vrlo često zasjenjuju pitanje ukupnog javnog duga, njegova nastajanja i njegova upravljanja. Javni dug je, naime, u velikoj mjeri utjecao na zaduživanje i drugih sektora u inozemstvu.²⁹

Prevelik javni dug može izazvati ozbiljne implikacije, koji donosi potencijalnu ili stvarnu financijsku nestabilnost. Uzrok financijske nestabilnosti mogu biti stvari pritisci na monetarnu politiku, kao što je porast novčane mase ili kamatne stope. Također i osjetljivost domaće financijske stabilnosti na promjene kamatnih stopa koja se odvija na međunarodnim tržištima kapitala.

Zbog otplate kamata i glavnice javnog duga smanjuje se količina novca koju bi država mogla koristiti za financiranje javnih potreba (npr. za obnovu poplavljenih područja, izgradnja autocesta, isplata mirovina i sl.). Država svojim zaduživanjem ograničava količinu novca koju bi privatni sektor mogao posuditi. (npr. u zemlji, kada je pristup sredstvima iz inozemstva ograničen – „crowding out effect“³⁰). Kao jednu od posljedica javnog duga svakako možemo izdvojiti i premještanje kapitala, jer kako se dug tijekom vremena akumulira, to se sve više kroz vrijeme i kapital premješta. Također, dođe li do povećanja inozemnoga duga smanjit će se nacionalni dohodak i povećavati dio nacionalne proizvodnje kako bi se mogao otplatiti inozemni dug. Takve posljedice rezultiraju smanjenjem proizvodnje i potrošnje. S obzirom da javni dug uzrokuje brojne implikacije koje smanjuju BDP, on ne može biti instrument za poticanje rasta gospodarstva.

Kada se država zadužuje u inozemstvu pri njegovom otplaćivanju sredstava izlaze iz zemlje, raste trgovinski deficit, te opsluživanje može imati ozbiljne posljedice na stvarni gubitak proizvodnih mogućnosti zemlje dužnika. Što je veći stupanj zaduženosti to je potreban veći budžetski suficit, koji se može postići povećanjem budžetskih prihoda ili smanjenjem rashoda i subvencija.

²⁹ Novotny, D., (2008.), Javni i vanjski dug Hrvatske, Ekonomija, 14 (2), str. 366.

³⁰ Kada neka država troši više nego što ubire porezima, mora posegnuti za sredstvima svojih stanovnika na način da izdaje državne obveznice. Zbog većeg javnog duga povećat će se potražnja za kreditima, što će rezultirati višim kamatnim stopama, a više kamatne stope dovode do pada cijena vrijednosnih papira. Države mogu posegnuti i za zaduženjem u inozemstvu, ne bi li se spriječilo istiskivanje privatnih investicija i osigurala likvidnost tržišta. Na taj način povećava se ukupni vanjski dug, što može dovesti do negativnih posljedica na neko gospodarstvo.

Ulaganja u javnu potrošnju i infrastrukturu do neke granice imaju pozitivan učinak na ekonomski rast. U srednjem i dugom roku rast javnog i posebno vanjskog duga, zbog eksternih šokova, ekonomski rast je ugrožen. Zemlje s nižom penetracijom vanjskog i javnog duga u BDP-u dugoročno ostvaruju održivo visoke stope ekonomskog rasta u usporedbi sa zemljama koje imaju visok odnos duga prema BDP-u.

Brojni autori proveli su različite analize utjecaja javnog i vanjskog duga na gospodarski rast, a neke od njih su:

Gilles (1994.) poučavajući vezu između veličine javnog duga i stopa gospodarskog rasta teorijski dokazuje pozitivnu vezu za mogućnost postojanja komplementarnosti između javnog duga i razvitka financijske infrastrukture, a time i ukupnog rasta, odnosno došao je do zaključka da u uvjetima slabije gospodarske razvijenosti, kada je štednja ograničena financijskom nerazvijenosti, emisija javnog duga i upravljanje javnim dugom dovodi do razvitka financijskog sektora i privlačenja veće količine štednje, što otvara mogućnost za akumulaciju fizičkog kapitala i za rast.³¹

Tanzi i Fanizza (1995.) proučavali su utjecaj javnog duga na gospodarski rast i došli su do zaključka da visok i rastući javni dug uvijek sa sobom donosi potencijalnu ili stvarnu financijsku nestabilnost. Uzrok financijske nestabilnosti mogu biti stvarni pritisci na monetarnu politiku (porast novčane mase ili porast kamatne stope), promjena psihološkog odnosa gospodarskih subjekata prema tržištima novca i kapitala, i osjetljivost domaće financijske stabilnosti na promjenu kamatnih stopa na međunarodnom tržištu kapitala.³²

Aizenman, Kletzer i Pinto (2007.) istražili su utjecaj odnosa javnog duga i BDP-a te su došli do zaključka da u zemljama koje imaju visok odnos javnog duga i BDP-a u srednjem, ali i dugom roku dolazi do opadanja stopa gospodarskog rasta. Snižavanje javnog duga, s druge strane, vodi prema ubrzavanju gospodarske aktivnosti i višim stopama ekonomskog rasta.³³

Kumar i Woo (2010.) proučavali su utjecaj javnog duga na gospodarski rast, odnosno da li postoji određena razina javnog duga, kada javni dug počinje imati negativan utjecaj na rast. Došli su do zaključka da u prosjeku povećanje od 10% u odnosu na početnu razinu duga u BDP-u, povezan je sa usporavanjem godišnjeg realnog BDP-a per capita za oko 0,2 postotnih

³¹ Švaljek, S., (1999.), Utjecaj fiskalnog deficita i javnog duga na gospodarski rast, <http://hrcak.srce.hr/19376>

³² Tanzi, V., Fanizza, D., (1995.), Fiscal Deficit and Public Debt in Industrial Countries, <http://archivscatalog.imf.org/detail.aspx?parentpreref=125122285>

³³ Aizenman, J., Kletzer, K., Pinto, B., (2007.), Economic Growth with Constraints on Tax Revenues and Public Debt: Implications for Fiscal Policy and Cross-Country Differences, <http://www.nber.org/papers/w12750>

bodova godišnje s utjecajem koji će u razvijenim gospodarstvima biti manji za oko 0,15 postotnih bodova.³⁴

Reinhart i Rogoff (2010.) istražili su odnos između visine javnog duga, rasta i inflacije te zaključili da je odnos između javnog duga i rasta sličan u zemljama u razvoju i u razvijenim zemljama, što nije slučaj i za inflaciju, gdje navode da ne postoji sustavna veza između visoke razine duga i inflacije u razvijenim zemljama (iako postoje pojedine iznimke zemalja, uključujući SAD). Nasuprot tome, u zemljama u razvoju visoke razine javnog duga podudaraju se s visokom inflacijom.³⁵

Cecchetti, Mohanty i Zampolli (2011.) proučavali su stvarne učinke duga na rast razvijenih zemalja i zaključili da visok javni dug negativno utječe na rast. U isto vrijeme, starenje može smanjiti budući rast, a može podići kamatne stope, što dodatno potkopava održivost duga. Dakle, kako javni dug raste a populacija stari, smanjivat će se gospodarski rast. Kad se rast smanji, dug će rasti još više, jačajući silazni utjecaj na ionako niske stope rasta. Jedini mogući zaključak je da razvijene zemlje sa visokim dugom moraju djelovati brzo i odlučno kako bi riješile svoje fiskalne probleme. Što duže čekaju, veći će biti negativni utjecaj na rast i teže će se prilagođavati.³⁶

Dauda, Ahmad i Azman-Saini (2013.) proučavali su utjecaj inozemnog duga na gospodarski rast Malezije i došli su do zaključka da postoji pozitivan odnos njihova utjecaja, odnosno da je akumulacija inozemnog duga povezana s poboljšanjem malezijskog rasta do određene optimalne točke, a iznad tog iznosa dodatni rast vanjske zaduženosti djeluje obrnuto na malezijsko gospodarstvo.³⁷

³⁴ Kumar, M. S., Woo, J., (2010.), Public Debt and Growth, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10174.pdf>

³⁵ Reinhart, C. M., Rogoff, K. S., (2010.), Growth in a Time of Debt, http://scholar.harvard.edu/files/rogoff/files/growth_in_time_debt_aer.pdf

³⁶ Cecchetti, S., Mohanty, M., Zampolli, F., (2011.), The real effects of debt <http://www.bis.org/publ/othp16.pdf>

³⁷ Daud, M., Ahmlad, H., Azman-Sainic, W.N.W., (2013.), Does external debt contribute to Malaysia economic growth? http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152934

4.2. Analiza zaduženosti razvijenih zemalja

Razvijene zemlje također se suočavaju sa problemom zaduženosti. U najrazvijenijim regijama svijeta, vlade ulažu znatne napore u promociju ljudskoga kapitala, potporu takozvanim ključnim tehnologijama i iskorištavanje dobitaka iz eksternalija, koje tako nastaju.³⁸ Današnje razvijene zemlje su na početku svoga modernog rasta bile ekonomski naprednije u odnosu na ostatak svijeta. One su mogle iskoristiti svoju financijsku poziciju kako bi produbile jaz u prihodima između sebe i manje razvijenih zemalja.

³⁸ Ćosić, K., Fabac R., (2001.), Gospodarski rast, tehnološki razvitak i suvremeno obrazovanje, Ekonomski pregled, 52 (5-6), str. 520.

Tablica 1. Pokazatelji stanovništva, inozemnog duga, BDP-a i BDP-a per capita odabranih razvijenih zemalja za razdoblje od 2012. do 2014. godine

	Stanovništvo (u mil. osoba)			Inozemni dug (u mlrd. \$)			BDP (u bil. \$)			BDP per capita (u \$)		
	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.
Danska	5.591	5.614	5.639	626.900	587.599	586.700	322	335	341	57.636	59.818	60.634
Francuska	65.635	65.920	66.201	5.630	5.170	5.370	2.681	2.810	2.829	40.853	42.631	42.736
Japan	127.561	127.338	127.131	2.720	3.020	3.020	5.954	4.919	4.601	46.679	38.633	36.194
Nizozemska	16.754	16.804	16.854	2.660	2.490	2.350	823	853	869	49.128	50.792	51.590
Norveška	5.018	5.079	5.136	644.500	659.099	720.599	509	522	500	101.563	102.832	97.363
SAD	314.112	316.497	318.857	14.710	15.930	15.680	16.163	16.768	17.419	51.456	52.980	54.629
Švedska	9.519	9.600	9.689	1.020	1.030	1.040	543	579	570	57.134	60.364	58.887
Velika Britanija	63.700	64.106	64.510	9.840	10.090	9.580	2.614	2.678	2.941	41.050	41.776	45.603

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y, Central Intelligence Agency <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2079.html#hr>, vlastita izrada

Promatrajući indikatore zemalja Sjedinjenih Američkih Država i Japana, koje su jedne od vodećih ekonomskih sila svijeta, možemo uočiti kako SAD ima duplo veći broj stanovnika, koji kroz promatrana razdoblja raste, dok stanovništvo Japana stagnira. Inozemni dug SAD-a postepeno se povećao u 2012. godini u odnosu na prethodnu, da bi 2014. godine zabilježio tendenciju smanjenja, te dosegao vrijednost od 15.680 milijardi dolara. Gospodarstvo Japana poprima nešto drugačije vrijednosti glede vanjskog zaduživanja. U 2014. godini vidljivo je kako stagnira u odnosu na prethodnu godinu, odnosno bez značajnih promjena, čija vrijednost iznosi 3.020 milijardi dolar, što je za oko pet puta manje nego zaduživanje SAD-a. Također, promotrimo li BDP po glavi stanovnika Japana, možemo vidjeti kako je smanjen za gotovo 10.000 dolara u promatranim razdobljima, što je svakako negativna tendencija koja nepovoljno utječe na životni standard.

Danska i Norveške ne izdvajaju se previše po broju stanovnika i BDP-a, no vidljivo je kako inozemni dug Danske bilježi značajno smanjenje, dok inozemni dug Norveške neprekidno raste, te iznosi 720.599 milijardi dolara u 2014. godini, što je ujedno i najveća vrijednost u promatranim zemalja. Također, uočljiv je i visok BDP per capita koju najveću vrijednost doseže 2013. godine i iznosi visokih 102.832 milijardi dolara, te je isti smanjen u narednoj godini (97.363 dolara).

Tablica 2. Pokazatelj odnosa ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku

	Inozemni dug / BDP (u %)		
	2012.	2013.	2014.
Danska	194,69	175,40	172,05
Francuska	210,00	183,99	189,82
Japan	45,68	61,40	65,64
Nizozemska	323,21	291,91	270,43
Norveška	126,62	126,26	144,12
SAD	91,01	95,00	92,79
Švedska	187,85	177,89	182,46
Velika Britanija	376,44	376,77	325,74

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Tablica 2. pokazuje odnos ukupnog inozemnog duga i BDP-a odabranih razvijenih zemalja u promatrane tri godine. Na temelju izračuna, vidljivo je kako ovaj pokazatelj kod većine razvijenih zemalja ne predstavlja gotovo nikakve ozbiljne posljedice na gospodarstvo, jer inozemni dug je u značajnoj mjeri manji, a BDP veći. No, to u ovom slučaju nije kao i kod Danske i Norveške. Ovaj pokazatelj kod Danske poprima tendenciju smanjenja, da bi se u 2014. godini smanjio na 172,05%. Kod Norveške je nešto drugačiji slučaj, jer ovaj pokazatelj je u porastu, iako još uvijek je nešto manji nego kad govorimo o Danskoj. Iz svega možemo zaključiti da je kod tih zemalja solventnost narušena.

Tablica 3. Pokazatelj stope rasta BDP-a odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Danska	2,4	3,8	0,8	-0,7	-5,1	1,6	1,2	-0,7	-0,5	1,1
Francuska	1,6	2,4	2,4	0,2	-2,9	2,0	2,1	0,2	0,7	0,2
Japan	1,3	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,5	1,8	1,6	-0,1
Nizozemska	2,3	3,8	4,2	2,1	-3,3	1,1	1,7	-1,6	-0,7	0,9
Norveška	2,6	2,4	2,9	0,4	-1,6	0,6	1,0	2,7	0,7	2,2
SAD	3,3	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5	1,6	2,3	2,2	2,4
Švedska	2,8	4,7	3,4	-0,6	-5,2	6,0	2,7	-0,3	1,3	2,3
Velika Britanija	2,8	3,0	2,6	-0,3	-4,3	1,9	1,6	0,7	1,7	2,6

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y#

Tablica 3. pokazuje različite varijacije razvijenih zemalja u njihovom rastu BDP-a. U 2009. godini sve zemlje su bile suočene sa padom proizvodnje, što je posebno bilo izraženo kod Japana u vrijednosti od 5,5%. Slijedom toga, Japan bilježi rast BDP-a uz mala negativna odstupanja u njegovom smanjenju zabilježene 2011. i 2014. godine. No, posebno je izražena konstantna pozitivna tendencija rasta kod SAD-a i Velike Britanije nakon 2009. godine. SAD ostvaruje stopu rasta BDP-a koja je viša od 2% godišnje.

Tablica 4. Pokazatelj inflacije odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine (CPI, %)

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Danska	1,8	1,9	1,7	3,4	1,3	2,3	2,8	2,4	0,8	0,6
Francuska	1,7	1,7	1,5	2,8	0,1	1,5	2,1	2,0	0,9	0,5
Japan	-0,3	0,2	0,1	1,4	-1,3	-0,7	-0,3	0,0	0,4	2,7
Nizozemska	1,7	1,2	1,6	2,5	1,2	1,3	2,3	2,5	2,5	1,0
Norveška	1,5	2,3	0,7	3,8	2,2	2,4	1,3	0,7	2,1	2,0
SAD	3,4	3,2	2,9	3,8	-0,4	1,6	3,2	2,1	1,5	1,6
Švedska	0,5	1,4	2,2	3,4	-0,5	1,2	3,0	0,9	0,0	-0,2
Velika Britanija	2,0	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5	2,8	2,6	1,5

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y#

Značajnije smanjenje inflacije kroz promatrana razdoblja zabilježen je kod Japana, što je takav učinak na gospodarstvo svakako pozitivan. No, 2012. godine doseže nultu vrijednosti, da bi već 2014. njegova vrijednost iznosila 2,7%. što ugrožava kupovnu moć građana, što je vidljivo u Tablici 1. u smanjenju dohotka per capita. Sličnu vrijednost prati i Norveška sa inflacijom od 2,0%. Danska nakon 2011. godine bilježi značajno smanjenje inflacije, te njezina vrijednost 2014. godine iznosi 0,6%. Isti slučaj o smanjenju nakon 2011. godine bilježi i SAD.

Tablica 5. Pokazatelj ukupne nezaposlenost u % radne snage (ILO) odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2013. godine

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Danska	4,8	3,9	3,8	3,4	6,0	7,5	7,6	7,5	7,0
Francuska	8,9	8,8	8,0	7,4	9,1	9,3	9,2	9,9	10,4
Japan	4,4	4,1	3,9	4,0	5,0	5,0	4,5	4,3	4,0
Nizozemska	4,7	3,9	3,2	2,8	3,4	4,5	4,4	5,3	6,7
Norveška	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5
SAD	5,2	4,7	4,7	5,9	9,4	9,7	9,0	8,2	7,4
Švedska	7,8	7,1	6,2	6,3	8,4	8,7	7,8	8,1	8,1
Velika Britanija	4,8	5,5	5,4	5,4	7,8	7,9	7,8	8,0	7,5

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y#

Najveća vrijednost nezaposlenosti zabilježena je kod Francuske, posebice značajnim porastom u 2009. godini od 9,1%, da bi u 2013. godini dosegao najveću vrijednost od 10,4% nezaposlenih. Svakako možemo izdvojiti i značajan porast nezaposlenosti SAD-a u kretanju oko 9% u razdoblju od 2009. do 2011. godine, no ipak, značajnije smanjenje vidljivo je u posljednjoj, 2013. godini od 7,4%. Tu su još Švedska sa 8,1% nezaposlenih, slijedi Velika Britanija sa 7,5%, zatim Danska sa vrijednosti od 7,0% u posljednjoj godini.

4.3. Analiza zaduženosti zemalja srednje i istočne Europe

Zaduženost zemalja srednje i istočne Europe posljedica je njihove veće potrošnje od proizvodnje i štednje. Razlozi nastanka zaduženosti u promatranim tranzicijskim zemljama srednje i istočne Europe nisu isti kao i u razvijenim zemljama. Obveze plaćanja tzv. stare devizne štednje, sanacije velikih banaka, ali i preuzimanje inozemnog duga bivšeg socijalističkog režima, samo su neki od čimbenika koji su uzrok rastućih obveza zemlje. Takva potraživanja nije bilo moguće platiti tekućim prihodima pa je zaduživanje bilo

neophodno.³⁹ Gospodarski rast u ovim zemljama uvjetovan je rastom domaće potrošnje, a rast potrošnje rezultirao je porastom uvoza, a time i deficitom tekućih računa platne bilance.

U situaciji kad je u većini tranzicijskih zemalja domaća akumulacija nedostatna za financiranje gospodarskog razvoja, jedina moguća alternativa ostaje zaduživanje.⁴⁰ Sadašnji problem kod zaduživanja je nedovoljna usmjerenost stranih zajmova u investicijsku potrošnju, a više u osobnu i javnu, odnosno neproizvodnu potrošnju.

³⁹ Kersan-Škabić, I., Mihovilović, G., (2006.), Komparativna analiza zaduženosti Hrvatske i zemalja srednje i istočne Europe, Ekonomska istraživanja, Vol. 19, No. 1., str. 82.

⁴⁰ Mihalj, P., (1999.), Dugovi zemalja u tranziciji, Izvorni znanstveni članak, str. 193.

Tablica 6. Pokazatelji stanovništva, inozemnog duga, BDP-a i BDP-a per capita odabranih zemalja srednje i istočne Europe za razdoblje od 2012. do 2014. godine

	Stanovništvo (u mil. osoba)			Inozemni dug (u mlrd. \$)			BDP (u mlrd. \$)			BDP per capita (u \$)		
	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.
Bugarska	7.305	7.265	7.226	46.840	50.540	37.849	52.591	54.479	55.734	7.198	7.498	7.712
Češka	10.510	10.514	10.510	101.600	98.949	102.099	206.751	208.796	205.522	19.670	19.858	19.553
Hrvatska	4.267	4.255	4.236	60.470	61.040	62.090	56.485	57.868	57.222	13.236	13.597	13.507
Mađarska	9.920	9.893	9.861	184.500	202.000	170.300	126.824	133.423	137.103	12.784	13.486	13.902
Poljska	38.063	38.040	37.995	320.000	364.200	365.200	496.205	526.064	548.003	13.036	13.829	14.422
Rumunjska	20.058	19.983	19.910	136.100	132.100	131.600	169.396	189.639	199.043	8.445	9.489	9.996
Slovačka	5.407	5.413	5.418	72.940	68.440	68.440	92.747	97.712	99.790	17.151	18.050	18.416
Slovenija	2.057	2.059	2.062	61.230	53.880	52.529	46.262	47.989	49.416	22.488	23.296	23.962

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y, Central Intelligence Agency <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2079.html#hr>, vlastita izrada

Između promatranih zemalja prema većini indikatora prevladava Poljska, odnosno s najvećim brojem stanovnika (37.995 u 2014.), ali i inozemnog duga koji iznosi visokih 362.200 milijardi dolara, no ima niži BDP per capita nego što to ima Češka, koja ima trostruko manji broj stanovnika i duplo manji inozemni dug.

Najveći BDP per capita ima Slovenija, koja ima tendenciju rasta kroz sva promatrana razdoblja, vrijednost ovog pokazatelja iznosi 23.962 dolara u 2014. godini, s obzirom na stalnu tendenciju rasta BDP-a, smanjenja inozemnog duga i manjeg broja stanovnika. Najniži BDP per capita ima Bugarska (7.712 dolara u 2014. godini).

Tablica 7. Pokazatelj odnosa ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda odabranih zemalja srednje i istočne Europe u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku

	Inozemni dug / BDP (u %)		
	2012.	2013.	2014.
Bugarska	89,06	92,77	67,91
Češka	49,14	47,39	49,68
Hrvatska	107,05	105,48	108,51
Mađarska	145,48	151,40	124,21
Poljska	64,49	69,23	66,64
Rumunjska	80,34	69,66	66,12
Slovačka	78,64	70,04	68,58
Slovenija	132,35	112,28	106,30

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Na temelju izračuna, vrijednost ovog pokazatelja najizraženiji je kod Mađarske i to 151,40% u 2013. godini, koji je smanjen u 2014. na 124,21%. Slijedi Hrvatska sa 108.51% u 2014. godini, pa Slovenija sa 106,30%. S obzirom da je u svim promatranim razdobljima vrijednost ovog pokazatelja veća od 30%, možemo zaključiti kako je solventnost ovih zemalja

ozbiljno narušena. Vrijednost od 80% ovog pokazatelja klasificira zemlje u visoko zadužene, pa možemo zaključiti da su to u 2014. godini Hrvatska, Mađarska i Slovenija, što je najveća posljedica bržeg rasta inozemnog duga od BDP-a.

Tablica 8. Pokazatelj stope rasta BDP-a odabranih zemalja srednje i istočne Europe u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Bugarska	6,0	6,5	6,9	5,8	-5,0	0,7	2,0	0,5	1,1	1,7
Češka	6,4	6,9	5,5	2,7	-4,8	2,3	2,0	-0,8	-0,7	2,0
Hrvatska	4,2	4,8	5,2	2,1	-7,4	-1,7	-0,3	-2,2	-0,9	-0,4
Mađarska	4,3	4,0	0,5	0,9	-6,6	0,8	1,8	-1,5	1,5	3,6
Poljska	3,5	6,2	7,2	3,9	2,6	3,7	4,8	1,8	1,7	3,4
Rumunjska	4,3	8,7	6,3	7,9	-6,8	-0,9	2,3	0,4	3,5	1,8
Slovačka	6,5	8,3	10,7	5,4	-5,3	4,8	2,7	1,6	1,4	2,4
Slovenija	4,0	5,7	6,9	3,3	-7,8	1,2	0,6	-2,6	-1,0	2,6

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Tablica 8. pokazuje kretanje stope rasta BDP-a razvijenih zemalja. U 2009. godini sve zemlje su bile suočene sa padom proizvodnje, osim Poljske koja u svim promatranim razdobljima ostvaruje značajan porast BDP-a. Najveće smanjenje u istoj godini imala je Slovenija sa 7,8%, zatim Hrvatska sa 7,4%, slijede Rumunjska, Mađarska itd. Karakteristično je za Hrvatsku kako je slijedom te godine i u ostalim razdobljima prisutna negativna stopa rasta. No, prisutno je povećanje od 0,5% u 2014. godini u odnosu na prethodnu, te njena vrijednost iznosi -0,4%, koja je ujedno i jedina zemlja sa negativnom stopom rasta BDP-a u toj godini.

Tablica 9. Pokazatelj inflacije odabranih zemalja srednje i istočne Europe u razdoblju od 2005. do 2014. godine (CPI, %)

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Bugarska	5,0	7,3	8,4	12,3	2,8	2,4	4,2	3,0	0,9	-1,4
Češka	1,8	2,5	2,9	6,4	1,0	1,4	1,9	3,3	1,4	0,3
Hrvatska	3,3	3,2	2,9	6,1	2,4	1,0	2,3	3,4	2,2	-0,2
Mađarska	3,6	3,9	7,9	6,1	4,2	4,9	4,0	5,7	1,7	-0,2
Poljska	2,1	1,1	2,4	4,3	3,8	2,7	4,3	3,6	1,0	0,1
Rumunjska	9,0	6,6	4,8	7,8	5,6	6,1	5,8	3,3	4,0	1,1
Slovačka	2,7	4,5	2,8	4,6	1,6	1,0	3,9	3,6	1,4	-0,1
Slovenija	2,5	2,5	3,6	5,7	0,9	1,8	1,8	2,6	1,8	0,2

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Najveću vrijednost inflacije doseže Bugarska sa 12,3% u 2008. godini, naredne godine stopa inflacije smanjila se je za više od četiri puta. Također, prisutna je negativna inflacija kod nekoliko zemalja u 2014. godini. (Bugarska sa -1,4%, Hrvatska i Mađarska sa -0,2%, te Slovačka sa -0,1%).

Tablica 10. Pokazatelj ukupne nezaposlenost u % radne snage (ILO) zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2013. godine

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Bugarska	10,1	8,9	6,9	5,6	6,8	10,2	11,3	12,3	12,9
Češka	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	6,9
Hrvatska	12,6	11,1	9,6	8,4	9,1	11,8	13,4	15,8	17,7
Mađarska	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9	10,9	10,2
Poljska	17,7	13,8	9,6	7,1	8,2	9,6	9,6	10,1	10,4
Rumunjska	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4	7,0	7,3
Slovačka	16,2	13,3	11,0	9,6	12,1	14,4	13,5	13,9	14,2
Slovenija	6,5	6,0	4,8	4,4	5,9	7,2	8,2	8,8	10,2

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Najveća vrijednost nezaposlenosti zabilježena je kod Hrvatske, posebice značajnim porastom u 2009. godini od 9,1%, da bi u 2013. godini dosegao izrazitu visoku vrijednost od 17,7% nezaposlenih. Slijede ju Slovačka sa 14,2%, Bugarska sa 12,9%, Poljska sa 10,4%, Mađarska i Slovenija sa 10,2%, Rumunjska sa 7,3%, te na začelju Češka sa 6,9% nezaposlenih.

4.4. Analiza zaduženosti zemalja u razvoju

Zemlje u razvoju nazivaju se još i zemlje trećeg svijeta, a razlikuju se od ostalih razvijenih zemalja po određenim karakteristikama, koje ih upravo klasificiraju u takvu kategoriju zemalja. Osim što imaju nizak dohodak per capita, karakteriziraju ih niska produktivnost, nejednakost, slabo razvijeno zdravstvo i neadekvatno obrazovanje, ubrzan rast stanovništva i teret ovisnosti itd.

Zemlje u razvoju karakterizira nasuprot razvijenih zemalja karakterizira niski životni standard, a neke su čak unutar granice siromaštva. Niski dohodak zemalja u razvoju uvjetuje mali stupanj razmjene i specijalizacije, što ima za posljedicu i nisku produktivnost, a to onda znači i relativno visoke jedinične troškove, pa prema tome i nekonkurentnost na svjetskom tržištu. Zemlje u razvoju karakterizira i nerazvijenost financijskog tržišta, a zbog financiranja uvoza zajmova i bilanca kapitala je negativna. Nizak dohodak dovodi i do niske štednje, jer se najveći dio dohotka troši. Niska štednja uvjetuje i niske investicije, a one sa svoje strane uvjetuju nisku produktivnost, niski dohodak i nisku štednju itd.⁴¹ Time dolazi do nerazvijenosti i siromaštva. Jedini način da se zemlje razviju jest uvoz kapitala iz inozemstva. Tako bi povećanje kapitalne opremljenosti rada poboljšalo njihovu produktivnost rada.

U zemlje s niskim bruto nacionalnim dohotkom sa 1.045 ili manje dolara po glavi stanovnika, prema klasifikaciji Svjetske banke pripada 31 ekonomija. U ovoj analizi, od osam promatranih zemalja to su Etiopija, Mozambik i Uganda koje su smještene u središnjoj i istočnoj Africi. U zemlje nižeg srednjeg dohotka pripada 51 ekonomija, a koje imaju od 1.046 do 4.125 dolara per capita pripadaju preostale ekonomije: Čad, Bolivija, Indonezija, Kenija i Moldavija, koje su za razliku od prethodnih zemalja smještene na različitim kontinentalnim područjima u svijetu, a također se ubrajaju u zemlje u razvoju.

⁴¹ Babić, M., (2007.), Makroekonomija, MATE, Zagreb, str. 553-554.

Tablica 11. Pokazatelji stanovništva, inozemnog duga, BDP-a i BDP-a per capita odabranih zemalja u razvoju za razdoblje od 2012. do 2014. godine

	Stanovništvo (u mil. osoba)			Inozemni dug (u mlrd. \$)			BDP (u mlrd. \$)			BDP per capita (u \$)		
	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.	2012.	2013.	2014.
Bolivija	10.238	10.399	10.561	6.905	7.894	8.073	27.035	30.601	34.175	2.640	2.942	3.235
Čad	12.448	12.825	13.211	2.166	2.215	3.222	12.368	12.949	13.922	993	1.009	1.053
Etiopija	92.191	94.558	96.958	10.462	12.556	17.020	43.310	47.524	54.797	469	502	562
Indonezija	248.037	251.268	254.454	245.821	259.068	278.500	917.869	910.478	888.538	3.700	3.623	3.491
Kenija	43.178	44.353	45.545	11.569	13.471	16.770	50.410	54.930	60.936	1.167	1.238	1.337
Moldavija	3.559	3.558	3.556	5.877	6.501	6.778	7.284	7.985	7.944	2.046	2.224	2.233
Mozambik	25.203	25.833	26.472	4.878	6.416	7.521	14.934	15.457	16.385	592	598	619
Uganda	36.345	37.578	38.844	3.776	4.361	5.223	23.724	24.703	26.312	652	657	677

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y,

Central Intelligence Agency <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2079.html#hr>, vlastita izrada

Promatrajući tablicu možemo uočiti kako je Indonezija najbrojnija zemlja po broju stanovnika, koja ujedno bilježi i najveće povećanje stanovništva u protekle dvije godine. Iako se Indonezijsko gospodarstvo smatra brzorastućim potencijalom, u promatranom razdoblju vidimo kako se suočava s padom proizvodnje. Njezin inozemni dug kroz promatrana razdoblja sve više raste, da bi u 2014. godini porastao na 278.500 milijardi dolara, što je posljedica smanjenog BDP-a, kao i rasta stanovništva, što rezultira smanjenim BDP-om per capita, koji ima sve veću tendenciju smanjenja. U 2014. godini u odnosu na prethodno razdoblje, smanjen je za 132 dolara po glavi stanovnika.

Sve zemlje prate povećanje stanovništva osim Moldavije, koja ima blagu tendenciju smanjenja. Zemlja sa najmanjim dohotkom per capita je Etiopija sa 469 dolara po glavi stanovnika u 2012. godini, koji se je u naredne dvije godine povećao za 93 dolara što je izrazito nisko s obzirom na visok BDP, a i velik broj stanovnika. Također njezin inozemni dug u 2014. godini iznosi 17.020 milijardi dolara, što je povećanje u odnosu na 2012. godinu za 6.558 milijardi američkih dolara.

Također, možemo uočiti da Čad koji je u 2012. i 2013. godini pripadao u zemlje niskog dohotka, a da bi 2014. godine tendencijom povećanja BDP-a počeo premašivati vrijednost od 1.046 dolara per capita, te se svrstava u kategoriju zemalja nižeg srednjeg prihoda.

Tablica 12. Pokazatelj odnosa ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda odabranih zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku

	Inozemni dug / BDP (u %)		
	2012.	2013.	2014.
Bolivija	25,54	25,80	23,62
Čad	17,51	17,11	23,14
Etiopija	24,16	26,42	31,06
Indonezija	26,78	28,45	31,34
Kenija	22,95	24,52	27,52
Moldavija	80,68	81,42	85,32
Mozambik	33,89	41,51	45,90
Uganda	15,92	17,65	19,85

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Sve odabrane zemlje u razvoju ulaze u kategoriju nisko zaduženih zemalja, odnosno čiji postotak ne prelazi 48%, osim Moldavije čiji odnos inozemnog duga i BDP-a iznosi 85,32% u 2014. godini, te ona kroz sve promatrane godine ulazi u kategoriju kao visoko zadužena zemlja.

Tablica 13. Pokazatelj stope rasta BDP-a odabranih zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Bolivija	4,4	4,8	4,6	6,1	3,4	4,1	5,2	5,2	5,4	6,8
Čad	17,3	0,6	3,3	3,1	4,2	13,6	0,1	8,9	5,7	7,3
Etiopija	11,8	10,8	11,5	10,8	8,8	12,6	11,2	8,6	10,5	9,9
Indonezija	5,7	5,5	6,3	6,0	4,6	6,2	6,2	6,0	5,6	5,0
Kenija	5,9	6,3	7,0	0,2	3,3	8,4	6,1	4,6	5,7	5,3
Moldavija	7,5	4,8	3,1	7,0	-6,0	7,1	6,4	-0,7	9,4	4,6
Mozambik	8,7	6,3	7,1	6,3	6,1	6,8	7,4	7,1	7,3	7,4
Uganda	6,3	10,8	8,4	8,7	7,3	5,2	9,7	4,4	3,3	4,5

Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Tablica 13. pokazuje kretanje stope rasta BDP-a odabranih zemalja u razvoju. Najveću stopu rasta BDP-a ima Etiopija, čija vrijednost u gotovo svim promatranim razdobljima premašuje rast od 10% BDP-a. Nasuprot tome, Moldavija je jedina zemlja koja se je suočavala sa problemima, odnosno negativnim rastom BDP-a, što ujedno govori i činjenica kako pripada kategoriji visoko zaduženih zemalja s obzirom na brži rast inozemnog duga od BDP-a.

Tablica 14. Pokazatelj inflacije odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine (CPI, %)

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Bolivija	5,4	4,3	8,7	14,0	3,3	2,5	9,8	4,6	5,7	5,8
Čad	7,9	8,0	-9,0	10,3	10,0	-2,1	-3,7	14,0	0,1	1,7
Etiopija	12,9	12,3	17,2	44,4	8,5	8,1	33,2	22,8	8,1	7,4
Indonezija	10,5	13,1	6,4	9,8	4,8	5,1	5,4	4,3	6,4	6,4
Kenija	10,3	14,5	9,8	26,2	9,2	4,0	14,0	9,4	5,7	6,9
Moldavija	11,8	12,9	12,1	12,9	-0,1	7,4	7,6	4,6	4,6	5,1
Mozambik	7,2	13,2	8,2	10,3	3,3	12,7	10,4	2,7	4,3	2,6
Uganda	8,4	7,3	6,1	12,1	13,0	4,0	18,7	14,0	5,5	4,3

Izvor: Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

Kretanje inflacije kod zemalja u razvoju posve se razlikuje u odnosu na odabrane razvijene zemlje i zemlje srednje i istočne Europe, odnosno prisutne su izrazito velike varijacije. Kod Etiopije najveća stopa zabilježena je 2008. godine, odnosno 44,4%, da bi već sljedeće godine opala na 8,5%. Još jedan takav primjer svakako govori i zemlja Čad, koja se čak u tri promatrane godine suočavala sa negativnom stopom, a onda značajnim rastom poprimala pozitivnu tendenciju.

Tablica 15. Pokazatelj ukupne nezaposlenost u % radne snage (ILO) zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2013. godine

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Bolivija	5,4	5,3	5,2	2,9	3,4	3,3	2,7	2,7	2,6
Čad	7,0	7,1	7,1	7,1	7,1	7,0	7,1	7,0	7,0
Etiopija	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,7
Indonezija	11,2	10,3	9,1	8,4	7,9	7,1	6,6	6,1	6,3
Kenija	9,5	9,5	9,5	9,4	9,4	9,3	9,3	9,2	9,2
Moldavija	7,3	7,4	5,1	4,0	6,4	7,4	6,7	5,6	5,1
Mozambik	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3	8,3
Uganda	2,0	3,7	3,0	3,7	4,2	4,2	4,2	4,2	3,8

Izvor: Izvor: World Bank,

http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=NY.GDP.MKTP.CD&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&populartype=series&ispopular=y

U Tablici 15. analizom stope nezaposlenosti možemo uočiti kako se Kenija kroz promatrana razdoblja suočavala sa najvećom nezaposlenosti, a koja nije značajno smanjenja u odnosu na sljedeća razdoblja. Njezina najveća zabilježena vrijednost bila je 9,5% u razdoblju od 2005. do 2007. godine. Kod Mozambika stopa nezaposlenosti kroz sva promatrana razdoblja bila je konstantna, odnosno iznosila je 8,3%. Indonezija, koja sa vrlo visokim postotkom nezaposlenosti od 11,2% u 2005. godini, koji može implicirati ozbiljne probleme na gospodarstvo, ipak kroz promatrana razdoblja tijekom narednih godina vidljivo je smanjenje takve vrijednosti, te u 2013. godini iznosi 6,3%, dok najmanju nezaposlenost ima Bolivija sa 2,6%.

5. ZAKLJUČAK

U prvom poglavlju uočili smo ključnu razliku gospodarskog rasta i razvoja. Vidjeli smo kako se razvoj odnosi na rast ljudskog kapitala, smanjenje nejednakosti, odnosno odnosi se na strukturne promjene koje poboljšavaju kvalitetu u općoj populaciji života, dok rast možemo izmjeriti, odnosno odnosi se na postupno povećanje jedne od sastavnica bruto domaćeg proizvoda (osobne potrošnje, državne potrošnje, ulaganja ili neto izvoza). Dakle, razvoj se bavi strukturnim promjenama u gospodarstvu, dok rast povećanjem proizvodnje neke zemlje. Vidjeli smo ključne čimbenike gospodarskog rasta, te možemo zaključiti kako su svi čimbenici međusobno povezani i utječu jedan na drugoga, a bitni su za gospodarski razvitak svake zemlje. No, ipak jedan možemo izdvojiti, a to je tehnološki napredak koji danas predstavlja glavnu odrednicu dugoročnog gospodarskog rasta, čini sve veći postotak razvijenih zemalja u njihovom gospodarskom rastu, te stvara sve veću konkurentsku prednost u odnosu na manje razvijene zemlje, pa na taj način i utječe na nižu proizvodnost rada što rezultira i nižim stopama rasta.

Vidjeli smo da visok javni i vanjski dug dovodi do ozbiljnih problema koji utječu na gospodarstvo neke zemlje, a izračunava se u obliku pokazatelja koji određuju stupanj zaduženosti. Ulaganja u javnu potrošnju i infrastrukturu do neke granice imaju pozitivan učinak na ekonomski rast. U srednjem i dugom roku rast javnog i posebno vanjskog duga zbog različitih eksternih uzoraka na međunarodnom tržištu, ali i zbog pogrešaka u vođenju makroekonomske politike zemalja u razvoju, otplata inozemnih kredita za mnoge zemlje postaje sve složeniji problem.

Analizirajući odabrane zemlje vidimo kako povećanje inozemnog duga ozbiljno narušava cjelokupno gospodarstvo. S obzirom na inozemni dug razvijenih zemalja, vidljivo je kako su vodeće Norveška sa 720.599 milijardi dolara i Danska 586.700 milijardi dolara, iako Danska u promatranim razdobljima smanjuje svoj inozemni dug, koji je još uvijek na visokoj razini, isto se ne bi moglo reći i za Norvešku, čiji inozemni dug je u samo protekle dvije godine porastao za 76.099 milijardi dolara. Također, analizom zemalja u razvoju po inozemnog duga prednjači Poljska, čiji inozemni dug iznosi visokih 365.200 milijardi dolara, te Indonezija sa 278.500 milijardi dolara, što je vidljivo u padu BDP-a, kao i u postupnom opadanju BDP-a per capita. Zemlje bi trebale biti na oprezu kako se ne bi dovele u situaciju koja vodi u začarani krug siromaštva, što može izazvati ozbiljne implikacije koje mogu dovesti do dugoročnog siromaštva.

Svakoj prezaduženoj zemlji trebalo bi se pristupiti ovisno o veličini duga i konkretnim gospodarskim uvjetima, kako bi se pronašlo optimalno rješenje. Kako bi se prevladala prevelika zaduženost, rješenje bi trebalo tražiti kroz proces strukturnog prilagođavanja kako bi se potaklo gospodarstvo zadužene zemlje kroz što brži gospodarski rast.

LITERATURA

Knjige:

1. Babić, A., Babić, M., (2008.), Međunarodna ekonomija, MATE, Zagreb
2. Babić, M., (2007.), Makroekonomija, MATE, Zagreb
3. Babić, M., (2006.), Od dezinflacije u zaduženost: Hrvatska privreda 1994-2004., Binoza press, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
4. Bajo, A., Primorac, M., Andabaka Badurina, A., (2011.). Osnove upravljanja javnim dugom, Institut za javne financije, Zagreb
5. Družić, I., (2003.), Hrvatski gospodarski razvoj, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb
6. Grgić, M., Bilas, V., (2008.), Međunarodna ekonomija, LARES PLUS d.o.o., Zagreb
7. Jurković, P., (2002.), Javne financije, Masmedia, Zagreb
8. Rosen, H., Gayer, T., (1999.) Javne financije, Institut za javne financije, Zagreb
9. Samuelson, P., Nordhaus, W., (2013.), Ekonomija, MATE, Zagreb
10. Todaro, M., Smith, S., (2006.), Ekonomski razvoj, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo

Časopisi:

1. Ćosić, K., Fabac, R., (2001.), Gospodarski rast, tehnološki razvitak i suvremeno obrazovanje, ekonomski pregled, 52 (5-6), str. 516-544
2. Novotny, D., (2008.) Javni i vanjski dug Hrvatske, Ekonomija, 14 (2), str. 365-378
3. Kersan-Škabić, I., Mihovilović, G., (2006.), Komparativna analiza zaduženosti Hrvatske i zemalja srednje i istočne Europe, Ekonomska istraživanja, Vol. 19, No. 1, str. 78-91
4. Kesner-Škreb, M., (1996.), Učinak istiskivanja i učinak poticanja, Financijska teorija i praksa, Institut za javne financije, Vol. 20, str. 439-441
5. Smilaj, D., (2004.), Javi dug i gospodarski razvoj, Ekonomija, 11 (2), str. 333-348
6. Škare, M., (2007.), Priroda gospodarskog rasta u Hrvatskoj, Ekonomija, str. 107-126
7. Vukšić, G., (2001.), Bijeg kapitala iz Hrvatske: uzroci i opseg, Financijska teorija i praksa, Institut za javne financije, Zagreb, Vol. 25, No. 4, str. 459-485

Internet izvori:

1. Aizenman, J., Kletzer, K., Pinto, B., (2007.), Economic Growth with Constraints on Tax Revenues and Public Debt: Implications for Fiscal Policy and Cross-Country Differences, <http://www.nber.org/papers/w12750>
2. Cecchetti, S., Mohanty, M., Zampolli, F., (2011.), The real effects of debt <http://www.bis.org/publ/othp16.pdf>

3. Daud, M., Ahmlad, H., Azman-Sainic, W.N.W., (2013.), Does external debt contribute to Malaysia economic growth?
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152934
4. Ekonomija časopis za ekonomsku teoriju i politiku, <http://www.rifin.com/>
5. Hrvatska gospodarska komora, <http://web.hgk.hr/>
6. Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR), <http://www.hmrr.hr/>
7. Hrvatska narodna banka, <http://www.hnb.hr/>
8. Human Development Reports, <http://hdr.undp.org/en>
9. Kumar, M. S., Woo, J., (2010.), Public Debt and Growth,
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10174.pdf>
10. Reinhart, C. M., Rogoff, K. S., (2010.), Growth in a Time of Debt,
http://scholar.harvard.edu/files/rogoff/files/growth_in_time_debt_aer.pdf
11. Svjetska banka, <http://www.worldbank.org/>
12. Tanzi, V., Fanizza, D., (1995.), Fiscal Deficit and Public Debt in Industrial Countries,
<http://archivscatalog.imf.org/detail.aspx?parentpreref=125122285>

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Klasifikacija javnog duga	12
Tablica 1. Pokazatelji stanovništva, inozemnog duga, BDP-a i BDP-a per capita odabranih razvijenih zemalja za razdoblje od 2012. do 2014. godine	26
Tablica 2. Pokazatelj odnosa ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku	27
Tablica 3. Pokazatelj stope rasta BDP-a odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku	28
Tablica 4. Pokazatelj inflacije odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine (CPI, %)	29
Tablica 5. Pokazatelj ukupne nezaposlenost u % radne snage (ILO) odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2013. godine	30
Tablica 6. Pokazatelji stanovništva, inozemnog duga, BDP-a i BDP-a per capita odabranih zemalja srednje i istočne Europe za razdoblje od 2012. do 2014. godine	32
Tablica 7. Pokazatelj odnosa ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda odabranih zemalja srednje i istočne Europe u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku	33
Tablica 8. Pokazatelj stope rasta BDP-a odabranih zemalja srednje i istočne Europe u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku	34
Tablica 9. Pokazatelj inflacije odabranih zemalja srednje i istočne Europe u razdoblju od 2005. do 2014. godine (CPI, %)	35
Tablica 10. Pokazatelj ukupne nezaposlenost u % radne snage (ILO) zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2013. godine	36
Tablica 11. Pokazatelji stanovništva, inozemnog duga, BDP-a i BDP-a per capita odabranih zemalja u razvoju u razdoblju od 2012. do 2014. godine	38
Tablica 12. Pokazatelj odnosa ukupnog inozemnog duga i bruto domaćeg proizvoda odabranih zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku	39
Tablica 13. Pokazatelj stope rasta BDP-a odabranih zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2014. godine u postotku	40
Tablica 14. Pokazatelj inflacije odabranih razvijenih zemalja u razdoblju od 2005. do 2014. godine (CPI, u %)	41

Tablica 15. Pokazatelj ukupne nezaposlenost u % radne snage (ILO) zemalja u razvoju u razdoblju od 2005. do 2013. godine	42
---	----

SAŽETAK

Razvijenost neke zemlje obično se definira prema dohotku per capita. Sve zemlje svijeta pokazuju određeni stupanj nejednakosti prihoda. Zbog nepostojanja jedinstvene strategije razvoja danas se mnoge zemlje suočavaju sa ozbiljnim problemima u svojem gospodarstvu, koja se obično odnosi na nerazvijene zemlje, odnosno zemlje u razvoju.

Inozemnu zaduženost neke zemlje čini zaduženost svih sektora prema inozemstvu, u što se ubraja vanjski dio javnog duga (dug države), te zaduživanje u inozemstvu sektora kućanstva, poduzeća i banaka, a nastaje kao posljedica neravnoteže između štednje i investicija. Poboljšanjem strukture investicija i osobito povećanjem njihove efikasnosti mogu povećati stopu rasta, što pozitivno djeluje na privredni razvoj. Problem zaduživanja neke zemlje očituje se u njezinoj teškoći prilikom otplate zajmova, što ovisi o mnogim faktorima, kako endogenim tako i egzogenim, a koji se računaju u obliku kvantitativnih pokazatelja zaduženosti.

Razvijene zemlje također se suočavaju sa problemom zaduženosti. Današnje razvijene zemlje su na početku svoga modernog rasta bile ekonomski naprednije u odnosu na ostatak svijeta. One su mogle iskoristiti svoju financijsku poziciju kako bi produbile jaz u prihodima između sebe i manje razvijenih zemalja. Zaduženost zemalja srednje i istočne Europe posljedica je njihove veće potrošnje od proizvodnje i štednje. Gospodarski rast u ovim zemljama uvjetovan je rastom domaće potrošnje, a rast potrošnje rezultirao je porastom uvoza, a time i deficitom tekućih računa platne bilance. Niski dohodak zemalja u razvoju uvjetuje mali stupanj razmjene i specijalizacije, što ima za posljedicu i nisku produktivnost, a to onda znači i relativno visoke jedinične troškove, pa prema tome i nekonkurentnost na svjetskom tržištu. Jedini način da se zemlje razviju jest uvoz kapitala iz inozemstva. Tako bi povećanje kapitalne opremljenosti rada poboljšalo njihovu produktivnost rada.